

Zmiany demograficznych struktur ludności jako determinanty poziomu wydatków konsumpcyjnych

UWAGI WSTĘPNE

Jednym z podstawowych elementów składających się na produkt krajowy brutto, według metody liczenia opartej na strumieniu produktu, poza inwestycjami, zakupami rządu oraz sprzedażą dóbr i usług za granicę, jest konsumpcja (w tym indywidualna). W nowoczesnej ekonomii zakłada się, że decyzje podejmowane przez podmioty uczestniczące w procesie konsumpcji¹ (w naszym rozumieniu może to być jednostka lub gospodarstwo domowe) są racjonalne oraz optymalne. Ponadto, są one konsekwentne (powtarzalne, niezmiennie w czasie), a przy ich podejmowaniu konsument kieruje się wyższą użytecznością, przy świadomym ograniczeniu budżetowym. Można wyodrębnić główne czynniki kierujące podmiotem w tym procesie, które wynikają z samej jego natury (cech) oraz uwarunkowań zewnętrznych. Relacje między tymi charakterystykami są bogato udokumentowane w literaturze przedmiotu [Byłok, Bywalec, 2010; Wątroba, 2009; Kielczewski, 2008; Janość-Krzesło, 2007; Ptaszyńska, 2007, s. 35–42; Berbeka 2007, s. 9–17; Grzega, 2007, s. 43–50; Kusińska, 2007, s. 60–67; Stefańska, Stefański, 2007; Próchniak, 2006; Kielczewski, 2004; Szlendak, Pietrowicz, 2004; Bywalec, 2003; Anioł, 2002; Jastrzębska-Smolaga, 2000; Rudnicki, 2000; Kramer, 1997].

Celem artykułu jest ukazanie wpływu zmian struktur demograficznych ludności (gospodarstw domowych) na ogólny poziom wydatków konsumpcyjnych w okresie trwania jednej generacji. Ponieważ definicja podmiotu konsumpcji nie jest jednoznaczna, w pracy ukazujemy różne jej rozwinięcia, zwracając uwagę na ich wady i zalety.

W artykule pod pojęciem **struktury demograficzne** rozumiemy częstościowy rozkład ludności według cech demograficzno-społecznych, zaś przez **strukturę gospodarstwa domowego** określamy częstościowy rozkład gospodarstw według liczby osób wchodzących w ich skład. Natomiast pod pojęciem **struktury konsumpcyjne jednostki** rozumiemy częstościowy rozkład ogółu wydatków ponoszonych przez jednostkę w okresie trwania jej życia (struktura według wieku), a przez

---

¹ Pod pojęciem konsumpcja rozumiemy przyjmowanie przez podmiot dóbr i usług do ostatecznego ich użycia. Oczywiście konsumpcja dóbr może być natychmiastowa (np. artykuły spożywcze) lub odroczone w czasie (np. sprzęt elektroniczny, usługi lekarskie).

struktury konsumpcyjne gospodarstw domowych – częstościowy rozkład wydatków ponoszonych przez jednostkę w zależności od liczby członków gospodarstwa domowego (struktura według liczby członków gospodarstwa domowego).

Ponieważ w literaturze przedmiotu często podmiot konsumpcji utożsamiany jest z pojęciem „rodzina”, „gospodarstwo domowe”, przedstawimy wybrane definicje tych pojęć oraz argumenty, dlaczego terminy te nie mogą być traktowane jako synonimy. W dalszej części artykułu omówimy wybrane charakterystyki podmiotu konsumpcji wpływające na jej poziom oraz zmiany struktury ludności według płci, wieku i miejsca zamieszkania (gospodarstw domowych według liczby osób wchodzących w ich skład) między rokiem 2009 a 2030². Następnie przeprowadzimy analizę statystyczną, ukazującą wpływ zmian tych struktur na ogólny poziom konsumpcji indywidualnej, wykorzystując indeksy agregatowe.

Informacje o analizowanych zmiennych pochodzą z *Rocznika Demograficznego 2010* oraz publikacji nt. *Prognoza gospodarstw domowych na lata 1998–2035*, opracowanej przez GUS.

PODMIOT KONSUMPCJI

Podstawową kwestią w analizie procesu konsumpcji jest ustalenie, co (ko) należy uznać za podmiot konsumpcji. W zależności od przyjętego kryterium, ocena wpływu zmian ich struktur na ten proces może być odmienna.

W literaturze przedmiotu zagadnienie to jest dość często poruszane. Z jednej strony podkreśla się ważność jednostki (osoby) w tym procesie, a z drugiej strony grupy osób, które powiązane są ze sobą pewnymi więzami. Jednocześnie pojęcie to nie ma jednoznacznej definicji. Mogą to być np.: więzy krwi, mamy wtedy „niepełną” definicję rodziny; więzy dochodu – „niepełna” definicja gospodarstwa domowego, ale zależność ta występuje również m.in. w zbiorowych ośrodkach opieki społecznej czy więzieniach; wspólne zamieszkiwanie – „niepełna” definicja gospodarstwa domowego i podobnie jak w poprzednim przypadku, korelacja ta może występować w ośrodkach opieki zdrowotnej, hospicjach czy wojsku. Innym zagadnieniem, dość rzadko poruszonym w literaturze, jest określenie, jak długo osoby muszą wspólnie zamieszkiwać czy utrzymywać się, aby uznać je za jeden podmiot konsumpcji. Inaczej ich wydatki kształtują się w przypadku wspólnoty trwającej miesiąc, rok czy pięć lat. Nieustannie zmieniająca się rzeczywistość wymuszać będzie ciągłe redefiniowanie tych pojęć.

Najczęściej w literaturze przedmiotu za podmiot konsumpcji przyjmuje się gospodarstwo domowe, chociaż nierzadko utożsamia się je z pojęciem rodzina. Jednakże definicje ich są różne. Również można spotkać się z wieloma definicjami gospodarstwa domowego. Różnią się one głównie relacjami (czynnikami je kształtującymi) między członkami wchodzącymi w ich skład oraz funkcją,

² Dla roku 2030 są to wartości prognostyczne.

jaką ich członkowie pełnią w tym układzie. W wielu definicjach zwraca się przede wszystkim uwagę na więź ekonomiczną łączącą jednostki wewnątrz gospodarstwa domowego oraz wspólne ich zamieszkiwanie. Gospodarstwo domowe jest również podmiotem, którego najważniejszą funkcją jest zgłaszanie popytu na rynku dóbr i usług konsumpcyjnych, niezależnie od więzi występujących w samym podmiocie. Gospodarstwo domowe to również mikrojednostka, która wytwarza dochód, dokonuje jego podziału wewnątrz gospodarstwa na różne cele, produkuje dobra, świadczy usługi, gromadzi zapasy. Gospodarstwo domowe określane jest też jako wspólnota gospodarcza oraz wspólnota osób żyjących w rodzinie. Wspólnota gospodarcza obejmuje mieszkanie i jego urządzenia, natomiast wspólnota osób to wszyscy członkowie rodziny żyjący razem i spełniający określone czynności dla zaspokojenia potrzeb wszystkich domowników [Błaszczak-Przybycińska, 2008; Bywalec, 2007; Zalega, 2007; Słaby, 2006; Samuelson, Nordhaus, 2005; Gutkowska, Ozimek, Laskowski, 2004; Krzysztofek, Szczepański, 2002; Niemczyk, 2000; Dziegielowska, 1998; Żelazna, Berndt-Kostrzewska, 1992; Kędzior, 1992; Pałaszewska-Reindl, 1990; Szczepański, 1981; Tymowski, 1973]. Z tego pobieżnego przeglądu definicji gospodarstwa domowego można wnioskować, że ma ono wiele różnych wymiarów, ale najczęściej obejmuje obszar socjologiczny i ekonomiczny. W wymiarze pierwszym jest powiązane głównie z pojęciem rodziny, natomiast w drugim przypadku dotyczy realizacji zadań produkcyjno-usługowych powiązanych z przygotowaniem i obsługą konsumpcji w wymiarze wewnętrznym (wewnątrz samego gospodarstwa) oraz zewnętrznym (w powiązaniu z otoczeniem). Najczęściej jednakże przyjmowaną definicją, ze względu na możliwość pozyskania informacji statystycznych, jest definicja GUS. Mówi ona, że gospodarstwo domowe to zespół osób spokrewnionych lub niespokrewnionych, mieszkających razem i wspólnie utrzymujących się. Gospodarstwa domowe wyodrębnia się spośród ludności zamieszkałej w mieszkaniach (**bez obiektów zbiorowego zakwaterowania**). Wśród gospodarstw domowych wyróżniamy jednoosobowe i wieloosobowe (2 i więcej osobowe), a także rodzinne i nierodzinne. Wydaje się, że do podstawowych wad tej definicji można zaliczyć konieczność wspólnego (stałego, wahadłowego czy okresowego?) zamieszkiwania członków tejże społeczności. Niezwykle dynamicznie zmieniające się uwarunkowania rynku pracy i norm społecznych powodują, że niejednokrotnie osoby wspólnie utrzymują się, ale nie zamieszkują razem. Takim doskonałym przykładem może być województwo opolskie, gdzie dla wielu gospodarstw domowych podstawowym dochodem jest zarobek uzyskiwany przez jednego z członków gospodarstwa, przebywającego przez jakiś czas za granicą [Roztropowicz, 2009, s. 75–90]. Innym przykładem może być wyjazd jednego z członków gospodarstwa w celu podnoszenia swojego wykształcenia, wynajmującego mieszkanie, ale nadal utrzymywanego przez pozostałych członków tego gospodarstwa.

Nie należy utożsamiać z gospodarstwem domowym pojęcia rodziny, której definicja od dekad pozostaje niezmienną. Wprawdzie próbuje się współcześnie nadać jej nieco inne znaczenie, ale bez powodzenia. Sam rodowód tego sło-

wa, pochodzi od terminu „rodzić”, określa zatem poprzez swoją funkcję tę zbiorowość. Rodzina tworzona jest przez grupę osób, którą łączy stosunek małżeński lub rodzicielski. Jest to zespół osób wyodrębniony w ramach gospodarstwa domowego na podstawie kryteriów biologicznych [Holzer, 2004; Okoń, 2001; Adamski, 2002; Kurzynowski, 1995; Wrończyski, 1976; Szczepański, 1961]. W statystyce polskiej pod pojęciem rodzina rozumie się co najmniej dwie osoby, związane jako mąż i żona lub wspólnie żyjący partnerzy przeciwnej płci oraz jako rodzic i dziecko. Rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci, albo samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci. Niezależnie od podanych definicji cechą charakterystyczną rodziny jest więź emocjonalna (biologiczna) między osobami wchodzącymi w jej skład. Może się zatem zdarzyć, że w jednym gospodarstwie domowym będą tworzone co najmniej dwie rodziny (np. rodzice i dorosłe dzieci ze swoimi partnerami wspólnie utrzymujące się) lub w jednej rodzinie odnotujemy co najmniej dwa gospodarstwa domowe (np. rodzice i dorosłe dzieci ze swoimi partnerami prowadzące oddzielne budżety).

Analiza konsumpcji uwzględniająca definicję rodziny pomija informacje o osobach samotnie żyjących. Jeżeli zaś podmiotem konsumpcji jest gospodarstwo domowe nie uwzględnia się w niej obiektów zbiorowego zakwaterowania, podobnie jak w przypadku rodziny. Podejście to wydaje się błędne. Z czasem rosnąca, wymuszona lub nie, „popularność” domów opieki społecznej czy domów spokojnej starości w znacznym stopniu będzie określać struktury popytu konsumpcyjnego oraz jego wielkość. Wydaje się, iż w przyszłości podmiot ten w znacznym stopniu wyznaczać będzie nowe trendy w procesie konsumpcji.

W zależności od przyjętej definicji podmiotu konsumpcji może być ona nazwana konsumpcją indywidualną, rodzinną, gospodarstw domowych czy obiektów zbiorowego zakwaterowania. Prowadząc ocenę wpływu tych struktur na poziom wydatków konsumpcyjnych, a tym samym na ich udział w PKB, dla każdego z tych przypadków, możemy uzyskać nieco odmienne wnioski. W naszych rozważaniach za podmiot konsumpcji przyjmujemy osobę oraz gospodarstwo domowe.

CZYNNIKI KSZTAŁTUJĄCE DECYZJE KONSUMENCKIE

Na decyzje konsumenckie wpływa wiele różnych czynników, a ich waga zależy od obiektywnych i subiektywnych ocen podmiotów podejmujących te decyzje. W literaturze przedmiotu odnajdujemy bardzo różne ich klasyfikacje [Jeżewska-Zychowicz, 2009; www.pttz.org/zyw/wyd/czas...; Janoś-Kresło, 2006; Światowy, 2006; Doroszyń, 2004; Kozieł, 2004; Antonides, Raaij, 2003; Woś, 2003; Bywalec, Rudnicki, 2002; Berbeka, 2000; Kozieł, 1999; Senyszyn, 1995; Światowy, 1994; Żelazna, 1993; Garbarski, 1998; Mazurek-Łopacińska, 1998]. Najczęściej grupowane są one według obszaru ich oddziaływania. Do czynników **psychologicznych** zalicza się m.in. motyw działania oraz osobowość podmiotu, zdolność uczenia się oraz nawyki i zwyczaje, styl życia, wpływ opinii

innych podmiotów na podejmowane decyzje oraz ryzyko w ich podejmowaniu, skłonności do innowacyjności. Czynniki **ekonomiczne** to m.in. dochód, wyposażenie w dobra trwałe oraz sytuacja mieszkaniowa podmiotu, cena i rodzaj kupowanego produktu, reklama, miejsce sprzedaży. Czynniki **społeczno-kulturowe** to m.in. skład ilościowy i jakościowy podmiotu (wykształcenie, zawód i pozycja na rynku pracy głowy gospodarstwa domowego), budżet czasu, grupy odniesienia, liderzy opinii, elementy kultury. Czynniki **demograficzne** to wiek, płeć i miejsce zamieszkania podmiotu, fazy cyklu życia rodziny.

Inna klasyfikacja dotyczy podziału tych elementów na **obiektywne**, tzn.: ekonomiczne, organizacyjne, biologiczne, demograficzne, zawodowe oraz **subiektywne**, takie jak m.in.: tradycja, nawyki, przyzwyczajenia, czynniki kulturowe, moda, czas wolny, preferencje i aspiracje, wpływ grupy odniesienia. Można je również podzielić na **wewnętrzne**, tj. wynikające z samej natury podmiotu i określane przez grupę czynników fizjologicznych i psychologicznych oraz cechy demograficzno-społeczne, takie jak: wiek, płeć, wykształcenie, aktywność zawodowa oraz **zewnątrzne**, które nie zależą bezpośrednio od podmiotu, a związane są z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju, tzn. geograficzne, ekonomiczno-gospodarcze, społeczno-kulturowe, informacyjno-edukacyjne.

Niezależnie jednak jak byśmy próbowali uszeregować (pogrupować) czynniki wpływające na proces konsumpcji, ich podział zależny jest w dużym stopniu od punktu widzenia prowadzonych analiz i obejmuje zarówno elementy w powiązaniu z samym podmiotem konsumpcji, jak i jego otoczeniem. Dlatego też tak ważne jest ustalenie definicji podmiotu konsumpcji. Inaczej bowiem te same charakterystyki będą wpływać na decyzje konsumenckie w przypadku jednostki, rodziny, gospodarstwa domowego czy obiektów wspólnego zakwaterowania.

W obszarze badań teoretycznych i empirycznych dotyczących kształtowania się procesu konsumpcji można dostrzec wiele zależności między cechami podmiotu konsumpcji a jego decyzjami, zarówno w skali mikro, jak i makro [Niemczyk, 2010; *Zróżnicowanie społeczno-zawodowe...*; Mróz, 2009; Kusińska, Olejniczuk-Merta, 2008; Piekut, 2008; Dąbrowska, 2007; Maslow, 2006; Burlita, 2006; Dąbrowska, Janoś-Kreśło, Ozimek, 2005; Laskowski, 2005; Makowski, 2004; Zeliaś, 2004; Bogunia-Borowska, Śleboda, 2003; Milczka, 2002; Tadeusiewicz, 2002; Olejniczuk-Merta, 2001; Golka, Blok, 2001; Rudnicki, 2000; Korcz, Kędzióra, 1999; Olejniczuk-Merta, 1998].

Twierdzi się, że wraz ze wzrostem dochodu gospodarstw domowych rośnie ilość konsumowanych dóbr, przy równoczesnym wzroście ich różnorodności (zmienia się ich struktura). W przypadku gospodarstw o niskich dochodach jest to głównie zakup większej ilości artykułów pierwszej potrzeby, zaś dla gospodarstw o wyższych dochodach, zakup artykułów wyższego rzędu. Kiedy dochody gospodarstwa domowego nieznacznie spadają, nie powoduje to natychmiastowej zmiany w strukturze wydatków konsumpcyjnych. Powstałą lukę budżetową starają się one uzupełnić wykorzystując posiadane oszczędności lub po-

przez zaciągnięcie kredytu. Im większa liczba osób w gospodarstwie domowym wspólnie gospodarujących, ale nieposiadających własnych dochodów, tym niższy jest do dyspozycji dochód w przeliczeniu na jednego członka gospodarstwa. Istotnie zmienia się wtedy liczba i struktura zakupywanych dóbr niższego i wyższego rzędu. Również ogólna kwota wydatkowana przez gospodarstwo domowe na cele konsumpcyjne ulega zmianie. Poza czynnikami ekonomicznymi, istotne znaczenie ma również zmiana struktury gospodarstw domowych w okresie jej trwania. Bardzo często zjawisko to utożsamiane jest z fazami cyklu rozwoju rodziny, tzn. od zawarcia związku małżeńskiego (związku partnerskiego), poprzez urodzenie i wychowanie kolejnych dzieci do starości. W zależności od każdej z tych faz wielkość i struktura wydatków konsumpcyjnych znacznie się różni. W początkowym okresie tej fazy za naczelną uważa się wszystko to, co jest związane z mieszkaniem (moment usamodzielniania się jednostek, zakładania rodziny). Kolejny etap to zaspokajanie potrzeb najmłodszych członków gospodarstwa domowego, poprzez wiek niemowlęcy, aż do opuszczenia przez nich domu rodziców (wydatki konsumpcyjne nakierowane na potrzeby dziecka). Ostatnia z faz to „spokojna” egzystencja w wieku starszym. Te kolejne cykle w zasadniczy sposób wpływają na ilość i strukturę zakupywanych produktów, a tym samym na poziom i udział wydatków konsumpcyjnych w okresie ich trwania. Te indywidualne strategie gospodarstw domowych przekładają się na poziom wydatków w skali makro, tj. zmienia się ich poziom i udział w produkcji krajowym brutto.

Czynniki takie jak płeć, wiek, miejsce zamieszkania wpływają na rodzaj zakupywanych dóbr konsumpcyjnych [Gutkowska, Ozimek, Laskowski, 2004; Bylok, 2005]. Np. osoby młode znaczną część swoich dochodów przeznaczają na urządzenie mieszkania oraz rekreację, a osoby starsze na higienę oraz ochronę zdrowia. Płeć osób wchodzących w skład gospodarstwa domowego determinuje wydatki na odzież i obuwiu oraz artykuły perfumeryjne oraz galanterię. Mężczyźni dominują w sferze zakupu takich produktów jak samochody i sprzęt elektroniczny zaś kobiety, w zakupie żywności i środków higieny. W zależności od liczby dzieci wchodzących w skład gospodarstwa domowego odnotowujemy wyraźne różnice w strukturze wydatków na dobra niższego i wyższego rzędu [Lewicka-Strzałkowska, 2006; Janoś-Kresło, 2006; Wątroba, 2006; Hozer, Doszyń, 2004; Bywalec, 2003; Bywalec, 2000; Burda, Wyplosz, 1995]. Przyjmuje się, że osoby młode zarabiają mniej niż osoby starsze, zatem całkowity dochód gospodarstw domowych składających się z młodych członków jest niższy od dochodu gospodarstw, w skład którego wchodzi osoby w wieku starszym. W celu zaspokojenia swoich potrzeb konsumpcyjnych osoby młode (gospodarstwo domowe) zaciągają pożyczki na ich sfinansowanie, zaś osoby starsze (gospodarstwo domowe) spłacają zaciągnięte wcześniej długi, a nawet oszczędzają. Czynniki te przemawiają za twierdzeniem, że rozkład popytu konsumpcyjnego istotnie różni się w zależności od liczebnego oraz jakościowego składu gospodarstw domowych oraz charakterystyk samej jednostki.

Spostrzeżenia te przemawiają za stwierdzeniem, że wydatki konsumpcyjne ponoszone **przez jednostkę**, w zależności od liczby osób wchodzących w skład gospo-

darstwa domowego, można opisać rozkładem prawostronnie asymetrycznym³. Im mniejsza liczba osób w gospodarstwie domowym, tym wydatki konsumpcyjne wyższe. Natomiast zależność między wiekiem jednostki a wysokością wydatków konsumpcyjnych może być opisana rozkładem zbliżonym do symetrycznego⁴. Przyjęcie tych rozkładów, jako opis struktury wydatków konsumpcyjnych jednostki w okresie jej życia wynika dodatkowo z faktu, że dochody osobiste jednostek również można opisać tymi rozkładami oraz, że jednostki (gospodarstwa domowe) prawie w całości konsumują bieżące dochody [Czapiński, 2005, 2007, 2009; Johann, 2005; Zeliaś, 2000]. Można zatem przypuszczać, że zmiany struktury ludności oraz gospodarstw domowych jako podmiotu konsumpcji, determinować będą zmiany w zapotrzebowaniu na określone dobra i usługi zarówno w sensie ilościowym, jak i jakościowym, oraz wpływać na poziom produktu krajowego brutto.

STRUKTURA LUDNOŚCI A STRUKTURA KONSUMPCJI

W kolejnych częściach opracowania wykorzystano informacje statystyczne pochodzące z *Roczników Demograficznych* oraz *Prognozy ludności Polski dla lat 2008–2035* opublikowanych przez GUS. Oznacza to, że dane o liczbie i strukturze ludności oraz gospodarstwach domowych do roku 2009 są informacjami na stan 31 grudnia danego roku, natomiast dla roku 2030 jest to wartość prognostyczna.

Od połowy lat 40. do połowy lat 80. ubiegłego wieku możemy zaobserwować dynamiczny wzrost liczby ludności Polski, niezależnie od miejsca zamieszkania. Kolejne lata przynoszą ukształtowanie się jej na poziomie około 38 mln. Jednocześnie w okresie tym zdecydowanie szybciej rosła liczba ludności miast i w 2009 roku stanowiła około 62% ogółu ludności. W zbiorowości tej stale przeważały kobiety, ale w ostatniej dekadzie współczynnik feminizacji nieco wzrósł. W latach 80. na 100 mężczyzn przypadało 105 kobiet, a na początku XXI wieku już 107. Równocześnie przewiduje się, że w 2030 liczba ludności Polski spadnie do poziomu nieco niższego niż 36 mln, tzn. o około 2,1 mln i znacznie wyższy ubytek ludności będziemy obserwować w mieście (o około 2 mln) niż na wsi (o około 0,1 mln) oraz wśród mężczyzn (o około 1,3 mln) niż kobiet (o 0,8 mln). Spadek liczby ludności może być zatem czynnikiem istotnie ograniczającym ilościową stronę konsumpcji niektórych dóbr i usług, zwłaszcza niższego rzędu, a zwiększające się różnice w proporcjach między płcią i miejscem zamieszkania, mogą przyczyniać się do zmiany jakościowej nabywanych produktów.

Między rokiem 2009 a rokiem 2030 struktura ludności według wieku ulegnie wyraźnej zmianie. W roku 2009 rozkład ten przypominał balon, tj. środek rozkładu był szerszy niż jego podstawa czy też korona, a w roku 2030 będzie on miał postać

³ Na osi OX zaznaczamy wielkość wydatków konsumpcyjnych, a na osi OY liczbę osób w gospodarstwie domowym.

⁴ Na osi OX zaznaczamy wiek jednostki, a na osi OY wielkość wydatków konsumpcyjnych.

zbliżoną do odwróconej piramidy. Podstawa będzie wyraźnie węższa niż jej korona. Przewiduje się, że z czasem spadnie udział ludności w młodszych grupach wieku na rzecz osób starszych. Pogłębiać się będzie nadal proces starzenia się ludności.

W 2009 roku osoby w wieku przedprodukcyjnym stanowiły 21% ogółu ludności, a w 2030 ich udział wyniesie 17%. Wśród mieszkańców miast spadek ten będzie znacznie wyraźniejszy. Ubytek ludności w tej grupie wieku w podobnym stopniu dotyczyć będzie mężczyzn i kobiet, niezależnie od miejsca zamieszkania. W roku 2009 udział osób wieku produkcyjnym wynosił około 60%, ale w roku 2030 to już tylko 53%. Spadek ten w większym stopniu obejmie mieszkańców miast niż wsi oraz mężczyzn niż kobiet. W 2030 roku przewiduje się, że na obszarach miejskich, co druga osoba będzie w wieku produkcyjnym. Na wsi osób tych będzie nieznacznie więcej, zwłaszcza wśród mężczyzn. Ostatnią z omawianych grup stanowią osoby w wieku poprodukcyjnym. W przeciwieństwie do grup poprzednich, z czasem przewiduje się wzrost ich odsetka w ogólnej liczbie ludności, niezależnie od płci i miejsca zamieszkania. W 2009 roku prawie co piąta osoba była w wieku powyżej 60/65 lat i udział ich był wyższy w mieście niż na wsi. W 2030 odsetek ten będzie jeszcze wyższy, zwłaszcza w mieście oraz w zbiorowości kobiet. Przewiduje się, że za 25 lat co trzecia kobieta i co czwarty mężczyzna będzie w wieku poprodukcyjnym. Syntetyczną miarą obrazującą proces starzenia się ludności jest przeciętne dalsze trwanie życia (e_x). Z czasem wartości tej miary systematycznie rosły. Przewiduje się zachowanie podobnej tendencji w kolejnych latach, ale natężenie tych zmian będzie nieco wolniejsze.

W ciągu ostatnich 50 lat ubiegłego wieku przeciętne dalsze trwanie życia wzrosło dla mężczyzn o prawie 13 lat, a dla kobiet o około 16 lat. Pierwsza dekada nowego wieku przynosi dalsze jego wydłużanie się o kolejne 2,7 roku dla mężczyzn i 2,6 roku dla kobiet. Na uwagę zasługuje fakt, że przyrosty te były największe w grupie osób po 75. roku życia oraz, że były nieco wyższe dla mężczyzn aniżeli kobiet. Spowodowało to, że różnice w przeciętnym dalszym trwaniu życia zmalały między płcią. W 2009 roku średnio mężczyzna żył około 71,5 lat, a kobieta 80 lat. Według prognoz dla 2030 roku, czas ten wydłuży się jeszcze dla mężczyzn o około 5,5 roku, a dla kobiet o 3 lata. Te pocieszające przewidywania, co do długości trwania życia ludzkiego, karzą zadać pytanie o jego jakość, zwłaszcza w starszych grupach wieku.

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę na czas trwania życia w zdrowiu, czyli czas, kiedy jednostka nie wymaga opieki [Wróblewska, 2008; Wróblewska, 2007]. Zagadnienie to jest bardzo istotne z punktu widzenia zmieniających się form opieki nad rodziną oraz w związku ze zmianą struktur gospodarstw domowych. Zmiany te kreować będą potrzebę instytucjonalnej opieki nad osobami starszymi. Szacuje się, że w około 88,7% całego okresu życia mężczyźni są zdolni do samodzielnej egzystencji tzn. bez wymaganej pomocy od osób trzecich. W przypadku kobiet stanowi to 87,4%. Przyjmując te wartości jako niezmiennie w czasie, przy równoczesnym wydłużaniu się życia ludzkiego można zauważyć, że czas potrzebny do opieki nad osobami starszymi będzie wydłużać się. Jednocześnie,

według niektórych teorii stanu zdrowia przedstawiających zależności między tymi zmiennymi zakłada się, że czas życia w niepełnosprawności (różnica między przeciętnym dalszym trwaniem życia a czasem życia w zdrowiu) będzie się skracać, dłużej jednostka będzie żyć w dobrym zdrowiu, ale równocześnie intensywność opieki nad tymi osobami będzie rosła. Obserwowane i przewidywane zmiany w czasie trwania życia ludzkiego wymuszają nie tylko zmiany w indywidualnym procesie konsumpcji, zmieni się również liczba i jakość zakupywanych towarów, również w skali całego państwa. Dlatego też, pomijanie w definicji podmiotu konsumpcji obiektów zbiorowego zakwaterowania wydaje się nieuzasadnione.

Zaobserwowane zmiany w strukturze wieku w sposób zasadniczy muszą się przełożyć na zakres, intensywność i jakość procesu konsumpcji. Według wcześniejszej przytoczonych zależności wynika, że zarówno rodzaj konsumowanych produktów, jak i skłonność do konsumpcji zależy od płci, wieku i miejsca zamieszkania. Osoby starsze częściej wydają na środki związane przede wszystkim z ochroną zdrowia, a mniej na sprzęt gospodarstwa domowego oraz mają niższą skłonność do oszczędzania. Według Doroszyń skłonność do konsumpcji właśnie w tej grupie wieku ludności jest najwyższa [Doroszyń, 2004]. Wielu innych badaczy tego zagadnienia wskazuje również na istotny wpływ wieku na strukturę i zakres konsumpcji dóbr i usług [Gutkowska, 2002; Chmielewski, 1999; Daszyńska, 1999; Slany, 1996]. Czy można twierdzić, że proces starzenia się ludności jest czynnikiem sprzyjającym wzrostowi PKB?

Oczywiście odpowiedź nie jest prosta, gdyż na ogólną wartość konsumpcji wpływają wydatki ponoszone przez jednostki w wartościach bezwzględnych, czyli zależą od liczby ludności w danej grupie wieku oraz wielkości realnego dochodu pozostającego do ich dyspozycji i skłonność do konsumpcji. Jednocześnie z wcześniejszych rozważań wynika, że w okresie życia jednostki (od urodzenia do śmierci) możemy zaobserwować zależność między wysokością wydatków konsumpcyjnych a czasem jego trwania (wiekiem jednostki). Wobec tego zakładamy, że w ciągu życia jednostki częstościowa struktura wydatków konsumpcyjnych nie ulega zmianie w czasie tzn. w roku 2030 jest taka sama jak w roku 2009, natomiast zmienia się struktura ludności według wieku. Przyjmujemy, że hipotetyczna struktura wydatków konsumpcyjnych zbliżona jest do rozkładu symetrycznego o parametrach 45 lat i 15 lat. Dla kobiet wyznaczają ją granice wieku 15–84 lat, a dla mężczyzn 15–74 lat. Różnice w górnej granicy wieku wynikają z długości trwania życia ludzkiego według płci. Do oceny wpływu struktury wieku na strukturę wydatków wykorzystamy agregatowy indeks wielkości stosunkowych.

Z przeprowadzonych rozważań wynika, że na skutek **jedynie** zmian rozkładu ludności według wieku całkowita wielkość wydatków konsumpcyjnych wzrosła, zwłaszcza na obszarach miejskich oraz w populacji kobiet (por. tabela 1). Uzyskane wyniki potwierdzają tezę o wpływie zmian struktury ludności na PKB oraz dodatnią zależność między wysokością wydatków konsumpcyjnych a wzrostem odsetka osób w wieku powyżej 60 lat.

Tabela 1. Hipotetyczna wielkość wydatków ludności w 2009 r. i 2030 r. przy założeniu, że struktura wydatków ludności według wieku w obu badanych latach jest taka sama, a zmieniła się struktura ludności według wieku

grupy wieku	2009						2030					
	Ogółem		Miasta		Wieś		Ogółem		Miasta		Wieś	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
15–19	17,53	15,75	16,2	14,2	19,52	18,32	12,55	11,23	11,89	10,38	13,38	12,44
20–24	32,73	22,16	32,1	21,3	33,65	23,63	19,74	13,36	19,12	12,63	20,54	14,40
25–29	54,45	32,96	55,4	32,9	53,06	33,11	30,35	18,31	28,98	16,82	32,08	20,43
30–34	67,10	38,23	70,3	39,6	62,37	35,96	45,27	25,78	42,27	23,25	49,10	29,37
35–39	76,30	39,89	77,9	40,1	73,91	39,49	71,80	37,69	67,19	34,23	77,69	42,62
40–44	83,18	47,23	81,5	46,5	85,76	48,47	104,42	58,95	101,82	55,90	107,74	63,28
45–49	109,91	68,23	107,4	69,1	113,69	66,83	147,39	89,40	150,60	89,40	143,30	89,39
50–54	112,18	117,74	115,7	127,2	106,99	102,17	119,02	119,34	125,87	125,20	110,27	111,01
55–59	73,32	90,79	78,8	101,2	65,18	73,63	73,32	83,80	76,99	86,92	68,63	79,36
60–64	42,97	58,92	47,1	65,2	36,80	48,59	48,39	59,29	49,30	60,32	47,23	57,83
65–69	16,46	32,12	17,7	34,2	14,67	28,69	29,16	48,49	29,60	50,55	28,60	45,57
70–74	9,07	29,20	9,4	30,0	8,62	27,88	18,28	48,92	19,55	54,44	16,67	41,07
75–79		18,38		18,1		18,83		31,71		36,90		24,34
80–84		10,66		10,1		11,54		17,53		20,42		13,43
ogółem	695,20	622,26	709,24	649,68	674,22	577,12	719,68	663,81	723,18	677,36	715,22	644,53

Źródło: obliczenia własne.

STRUKTURA GOSPODARSTW DOMOWYCH A STRUKTURA KONSUMPCJI

Prognozowane zmiany w liczbie i strukturze ludności dla 2030 roku określają zmiany w liczbie i strukturze gospodarstw domowych. Z czasem struktura gospodarstw domowych według liczby osób wchodzących w ich skład wyraźnie zmieni się. Wyraźnemu wzrostowi odsetka gospodarstw domowych jedno i dwuosobowych towarzyszyć będzie istotny spadek gospodarstw trzy i więcej osobowych. Podobne zmiany dotyczyć będą zarówno obszarów miejskich i wiejskich, ale w mieście przyrost gospodarstw jednoosobowych będzie znacznie silniejszy niż na wsi. Odsetek gospodarstw dwuosobowych w mieście wzrośnie wolniej niż na wsi, natomiast spadnie udział gospodarstw cztero i więcej osobowych w mieście wyraźniej jak na wsi. W przypadku gospodarstw trzyosobowych udział ich spadnie na obszarach miejskich, przy zasadniczo niezmiennym odsetku na obszarach wiejskich. Przewiduje się, że w roku 2035 wśród ogółu gospodarstw domowych, co trzecie będzie gospodarstwo jednoosobowe. Gospodarstwa dwuosobowe stanowić będą około 29%, a trzy osobowe około 20%. Podobny udział dotyczyć będzie gospodarstw cztero i więcej osobowych.

Syntetyczną miarą obrazującą zmiany struktury gospodarstw domowych jest średnia liczba osób przypadająca na gospodarstwo. Z czasem wartość ta będzie spadać, zwłaszcza wśród mieszkańców miast i w 2030 roku przewiduje się, że na jedno gospodarstwo domowe przypadać będzie około 2,48 osoby.

Obserwowane i przewidywane zmiany w strukturze gospodarstw domowych muszą pociągnąć za sobą zmiany w liczbie i rodzaju zakupywanych dóbr i usług konsumpcyjnych. Odmienność zachowań konsumentekich w gospodarstwach domowych według liczby ich członków potwierdzają badania prowadzone przez wielu badaczy tego tematu, o czym wspominaliśmy wyżej. Czy można zatem twierdzić, że zmiana struktury gospodarstw domowych może determinować wzrost produktu krajowego brutto?

Podobnie jak dla jednostki, odpowiedź nie jest prosta. Do oceny wpływu zmian struktur gospodarstw domowych na zmiany wielkości produktu krajowego brutto zastosujemy analogiczne podejście, jak w badaniu zależności między strukturą ludności według wieku a PKB. Jednocześnie zakładamy, że struktura wydatków konsumpcyjnych według gospodarstw domowych nie ulega zmianie w czasie i może być opisana rozkładem asymetrycznym prawostronnie, natomiast zmienia się jedynie struktura gospodarstw [Panek, 2005, 2007, 2009, s. 44–47]. Wyniki przeprowadzonych rozważań przedstawia tabela 2. Pozwalają one stwierdzić, że zmiany w strukturze gospodarstw domowych wpływają na zmiany struktury wydatków konsumpcyjnych i że wzrost gospodarstw jednoosobowych, kosztem wieloosobowych prognozowany dla roku 2030, może być czynnikiem wpływającym na wzrost poziomu PKB.

Tabela 2. Hipotetyczna wielkość wydatków gospodarstw domowych w 2009 r. i 2030 r. przy założeniu, że struktura wydatków gospodarstw domowych w obu badanych latach jest taka sama, a zmieniła się struktura gospodarstw domowych

lata	liczba osób w gospodarstwie domowym					ogółem
	1	2	3	4	5+	
ogółem						
2009	866,5	788,5	333,6	186,6	102,4	2277,6
2030	994,8	839,9	282,5	168,3	92,4	2377,8
miasto						
2009	990,5	831,5	342,5	169,1	58,3	2391,9
2030	1135,3	845,9	280,3	155,0	58,9	2475,4
wieś						
2009	620,6	702,9	315,7	221,4	189,9	2050,5
2030	746,1	829,3	286,4	191,8	151,6	2205,2

Źródło: obliczenia własne.

ZAKOŃCZENIE

Obserwując w ostatnich latach intensywność dokonujących się zmian w procesach demograficznych trudno przewidzieć, jakich struktur ludności czy gospodarstw domowych należy oczekiwać w niedalekiej, jak i dalszej przyszłości. Dynamicznie zmieniający się rynek pracy jest również istotnym czynnikiem wpływającym na te procesy. Zmiany postaw i norm społecznych wyznawanych przez jednostkę czy zbiorowość ludzką mają również istotne znaczenie. Jedno jednakże jest pewne, ludz-

kość się starzeje. Sytuacja ta stawia nowe wyzwania obecnym i przyszłym pokoleniom. Przewiduje się, że mimo postępu w zakresie medycyny przyjdzie taki moment, że osoby starsze będą wymagać pomocy ze strony innych. Pod tym terminem rozumiemy pomoc zarówno najbliższych, jak i instytucji państwowych. Jednocześnie sytuacja ta w znaczny sposób wpływać będzie na strukturę konsumowanych dóbr i usług przez ogół ludności. Osoby starsze nabywają głównie produkty zaspokajające potrzeby pierwszego rzędu, a osoby młode – wyższego. Jednocześnie wyższa skłonność do konsumpcji przynależna osobom starszym sprawia, że w ostatecznym rachunku wydatków na dobra i usługi można zakładać, że to ta grupa ludności w większym stopniu przyczyniać się będzie do zmian poziomu dochodu narodowego aniżeli osoby młode. Wzrost liczby i udziału gospodarstw domowych jednoosobowych w ogólnej liczbie gospodarstw domowych jest czynnikiem warunkującym wzrost popytu konsumpcyjnego zwłaszcza, jeżeli są to gospodarstwa osób młodych. Niezależnie od pytań, które stawiamy sobie w trakcie analizy możemy stwierdzić, że zmiany zachowań demograficznych, warunkujące rozkłady demograficzne, wpływają na zakres i strukturę konsumpcji, a tym samym określają wielkość produktu krajowego brutto. Im struktura ludności starsza, tym wpływ ten większy. Im wyższy udział gospodarstw domowych jednoosobowych tym wpływ ten również jest większy.

LITERATURA

- Adamski F., 2002, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Anioł W., 2002, *Paradoksy globalizacji*, Wydawnictwo UW, Warszawa.
- Antonides G., Raaij W.F., 2003, *Zachowania konsumenta*, PWN, Warszawa.
- Berbeka I., 2000, *Nowe tendencje a zachowania konsumentów*, „Marketing i Rynek” nr 1.
- Błaszczak-Przybycińska I., 2008, *Produkcja gospodarstw domowych jako czynnik dochodotwórczy*, Monografie i Opracowania, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Bogunia-Borowska M., Śleboda M., 1995, *Globalizacja i konsumpcja. Dwa dylematy współczesności*, Universitas, Kraków 2003.
- Burda M., Wyplosz C., 1995, *Makroekonomia*, PWE, Warszawa.
- Burlita A., 2006, *Zachowania konsumentów w czasie wolnym i ich uwarunkowania na przykładzie konsumentów klasy średniej regionu zachodniopomorskiego*, Wydawnictwo US, Szczecin.
- Byłok F., Bywalec Cz., 2010, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Byłok F., 2005, *Konsumpcja w Polsce i jej przemiany w okresie transformacji*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Monografie nr 1008, Częstochowa.
- Bywalec C. Rudnicki L., 2002, *Konsumpcja*, PWE, Warszawa.
- Bywalec Cz., 2007, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa.
- Bywalec Cz., 2003, *Nowa konsumpcja – klucz do rozwoju*, „Nowe Życie Gospodarcze” nr 13.
- Bywalec Cz., 2000, *Poziom i struktura spożycia żywności w Europie Środkowo-Wschodniej na tle procesów transformacji gospodarczej* [w:] *Konsument żywności i jego zachowania rynkowe*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Bywalec Cz., 2003, *Wzrost konsumpcji usług, czyli proces serwicyzacji konsumpcji w Polsce*, Wydawnictwo GUS, Wiadomości Statystyczne nr 2, Warszawa.
- Chmielewski M., 1999, *Samoocena sytuacji materialnej osób starszych* [w:] *Seniorzy w polskim społeczeństwie*, Wydawnictwo GUS, Warszawa.

- Czapiński J., 2005, 2007, 2009, *Osobiste dochody bieżące i spodziewane za dwa lata* [w:] *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków 2005, 2007, 2009*, red. J. Czapiński, T. Panek, Vizja Press&IT Sp. z o.o., Warszawa.
- Daszyńska M., *Sytuacja bytowa gospodarstw domowych z osobą starszą* [w:] *Seniorzy w polskim społeczeństwie*, Wydawnictwo GUS, Warszawa.
- Dąbrowska A., Janoś-Kresło M., Ozimek I., 2005, *Ochrona i edukacja konsumentów we współczesnej gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa.
- Dąbrowska A., 2007, *Rozwój rynku usług w Polsce – uwarunkowania i perspektywy*, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Doroszyń M., 2004, *Analiza skłonności do konsumpcji dla poszczególnych rodzajów gospodarstw domowych w Polsce w latach 1993–2002*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 394, Wydawnictwo US.
- Dzięgielowska M., 1998, *Spóeczno-kulturowe uwarunkowania postaw kobiet wobec gospodarstw domowych*, Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Garbarski L., 1998, *Zachowania nabywców*, PWE, Warszawa.
- Golka M., 2001, *Kultura w przestrzeni globalnej* [w:] *Spóeczne problemy globalizacji*, red. Z. Blok, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Grzega U., 2007, *Przemiany w konsumpcji jako efekt transformacji gospodarki* [w:] *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, red. A. Kusińska, Wydawnictwo IBR, KiK oraz MG, Warszawa.
- Gutkowska K., Ozimek I., Laskowski W., 2004, *Uwarunkowania konsumenckie w polskich gospodarstwach domowych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Gutkowska K., 2002, *Uwarunkowania wielkości i struktury spożycia żywności w gospodarstwach domowych osób starszych*. *Żywnie Człowieka i Metabolizm*, Supplement, Warszawa.
- Holzer J.Z., 2004, *Demografia*, PWE, Warszawa.
- Holzer J.Z., Doszyń M., 2004, *Ekonomia skłonności*, PWE, Warszawa.
- Janoś-Krzesło M., 2007, *Konsumpcja jako przesłanka rozwoju współczesnych społeczeństw* [w:] *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, red. A. Kusińska, Wydawnictwo IBR, KiK oraz MG, Warszawa.
- Janoś-Kresło M. red., 2006, *Konsument i konsumpcja w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Janoś-Kresło M. red., Mróz B., 2006, *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Jastrzębska-Smolaga H., 2000, *W kierunku trwałej konsumpcji. Dylematy, zagrożenia, szanse*, PWN, Warszawa.
- Jeżewska-Zychowicz T., 2009, *Wybrane zachowania młodych konsumentów na rynku żywności tradycyjnej i ich uwarunkowania*, „Żywność. Nauka. Technologia. Jakość” nr 3, Warszawa.
- Johann M., 2005, *Polska – UE Porównanie poziomu życia ludności*, Difin, Warszawa.
- Kędzior Z., 1992, *Gospodarstwo domowe – podmiot gospodarujący*, Wydawnictwo IRWiK, Warszawa.
- Kielczewski D., 2004, *Konsumpcja a perspektywy trwałego i zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo UB, Białystok.
- Korcz K., Kędziora Z., 1999, *Postawy konsumentów wobec produktów krajowych i zagranicznych*, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Kozieł E. red., 1999, *Rynkowe zachowania konsumentów*, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Kozieł E. red., 2004, *Racjonalność konsumpcji i zachowań konsumentów*, PWE, Warszawa.
- Kramer J., *Konsumpcja w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa.
- Krzysztofek R., Szczepański M.S., 2002, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydawnictwo UŚ, Katowice.
- Kurzynowski A. red., 1995, *Rodzina w okresie transformacji systemowej*, Wydawnictwo Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa.

- Kusińska A., Olejniczuk-Merta A., 2008, *Konsumpcja w Polsce 2000–2007*, Wydawnictwo IBR, KiK, Warszawa.
- Kusińska A., 2007, *Subiektywne opinie i postawy konsumentów jako determinanta konsumpcji i popytu oraz siła napędowa wzrostu gospodarczego* [w:] *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, red. A. Kusińska, Wydawnictwo IBR, KiK oraz MG, Warszawa.
- Laskowski W., 2005, *Studium realizacji potrzeb żywnościowych ludności Polski na tle wielowymiarowych klasyfikacji i analiz gospodarstw domowych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Lewicka-Strzałkowska A., 2006, *O naturze praw konsumenckich, a w szczególności o prawie konsumenta do edukacji* [w:] *Edukacja konsumenta. Cele, instrumenty, dobre praktyki*, red. Lewicka-Strzałka, Wydawnictwo WSPiZ im. J. Koźmińskiego, Warszawa.
- Makowski G., 2004, *Świątynie konsumpcji. Geneza i społeczne znaczenie centrum handlowego*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Masłow A., 2006, *Motywacja i osobowość*, PWN, Warszawa.
- Mazurek-Łopacińska A. red., 1998, *Zmiany zachowań konsumenckich w warunkach transformacji polskiej gospodarki*, Wydawnictwo AE, Wrocław.
- Milczka T., 2002, *O zmianie zachowań konsumpcyjnych. Konsumenty o nowych sytuacjach audiowizualnych*, Wydawnictwo Księgarnia Św. Jacka, Katowice.
- Mróz B. red., 2009, *Oblicza konsumpcjonizmu*, Wydawnictwo SGH, Warszawa.
- Niemczyk A., 2010, *Zróżnicowanie społeczno-zawodowe wzorców konsumpcji gospodarstw domowych*, strona internetowa z dnia 05.09.2010: www.google.pl/search?hl=pl&q=Niemczyk+konsumpcja&lr=&aq=f&aqi=&aql=&oq=&gs_rfai=
- Niemczyk A., 2000, *Gospodarstwo domowe jako podmiot konsumpcji*, Zeszyty Naukowe AE nr 541, Kraków.
- Okoń W., 2001, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa.
- Olejniczuk-Merta A., 1998, *Globalizacja konsumpcji na rynku młodego klienta w Polsce*, Wydawnictwo IRWiK, Warszawa.
- Olejniczuk-Merta A., 2001, *Rynek młodego konsumenta*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Pałaszewska-Reindl T., 1990, *Gospodarstwo domowe – życie codzienne w kryzysie* [w:] *Kondycja gospodarstw domowych w Polsce (lata osiemdziesiąte)*, Monografie i Syntezy 1/1990, Wydawnictwo AE, Katowice.
- Panek T., 2005, 2007, 2009, *Wysokość i zróżnicowanie dochodów gospodarstw domowych* [w:] *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków 2005, 2007, 2009*, red. J. Czapiński, T. Panek, Vizja Press&IT Sp. z o.o., Warszawa.
- Piekut M., 2008, *Polskie gospodarstwa domowe – dochody, wydatki i wyposażenie w dobra trwałe użytkowania*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Próchniak M., 2006, *Czynniki wzrostu gospodarczego – wyniki z badań empirycznych*, „Ekonomista” nr 3.
- Ptaszyńska B., 2007, *Spożycie prywatne a wzrost gospodarczy* [w:] *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, red. A. Kusińska, Wydawnictwo IBR, KiK oraz MG, Warszawa.
- Roztropowicz P. red., 2009, *Województwo opolskie po wejściu do Unii Europejskiej – wymiar społeczno-ekonomiczny*, Wydawnictwo Editio Silesia, Łubowice.
- Rudnicki L., 2000, *Zachowania konsumentów na rynku*, PWE, Warszawa.
- Samuelsen P.A., Nordhaus W.D., 2005, *Ekonomia*, Warszawa.
- Senszyn J., 1995, *Potrzeby konsumpcyjne*, Wydawnictwo UG, Gdańsk.
- Slany K., 1996, *Sytuacja życiowa osób starszych w Polsce w aspekcie socjologicznym i psychologicznym*, „Problemy Rodziny” nr 2.
- Słaby T., 2006, *Konsumpcja. Eseje statystyczne*, Difin, Warszawa 2006.
- Stefańska M., Stefański R., 2007, *Wzrost gospodarczy a struktura konsumpcji w wybranych krajach* [w:] *Konsumpcja a rozwój gospodarczy*, red. A. Kusińska, Wydawnictwo IBR, KiK oraz MG, Warszawa 2007.
- Szczyptański J., 1981, *Konsumpcja a rozwój człowieka*, PWE, Warszawa 1981.

- Szczepański J., 1961, *Socjologia. Rozwój problematyki i metod*, PWN, Warszawa 1961.
- Szlendak T., Pietrowicz K. red., 2004, *Na pokaz. O konsumeryzmie w kapitalizmie bez kapi-tału*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2004.
- Światowy G., 1994, *Zachowania konsumentów*, Wydawnictwo AE, Wrocław.
- Światowy G., 2006, *Zachowania konsumentów*, PWE, Warszawa.
- Tadeusiewicz R., 2002, *Spółeczność Internetu*, Wydawnictwo AOWEXIT, Warszawa.
- Tymowski A., 1973, *Metodyka badań nad gospodarstwem domowym*, Wydawnictwo IHW, Warszawa.
- Wątroba W., 2006, *Spółeczność konsumpcyjna w dobie globalizacji*, Wydawnictwo AE, Wrocław.
- Wątroba W., 2009, *Spółeczność konsumpcyjna*, Wydawnictwo UE, Wrocław.
- Woś J., 2003, *Zachowania konsumentów – teoria i praktyka*, Wydawnictwo AE, Poznań.
- Wróczyński R., 1976, *Pedagogika społeczna*, PWN, Warszawa.
- Wróblewska W., 2007, *Jakość życia ludności uwarunkowana stanem zdrowia*, Wiadomości Statystyczne, Wydawnictwo GUS, Warszawa.
- Wróblewska W., 2008, *Summaryczne miary stanu zdrowia populacji*, Studia Demograficzne nr 1–2, Wydawnictwo PAN KND, Warszawa.
- Zalega T., 2007, *Gospodarstwo domowe jako podmiot konsumpcji*, Studia i Materiały – Wydział Zarządzania UW, Warszawa.
- Zeliaś A. red., 2004, *Poziom życia w Polsce i krajach Unii Europejskiej*, PWE, Warszawa.
- Zeliaś A. red., 2000, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE, Kraków.
- Żelazna K., Berndt-Kostrzewska J., 1992, *Gospodarstwo domowe – cz. I – Organizacja i ekonomika gospodarstwa domowego*, PWE, Warszawa.
- Żelazna K., 1993, *Spółeczno-ekonomiczne uwarunkowania pracy kobiet w wiejskim gospodarstwie domowym*, SGGW, Warszawa.

Streszczenie

W procesie konsumpcji istotne jest ustalenie podmiotu tego procesu. W artykule przedstawiono kilka ich definicji i przeprowadzono analizę poprawności utożsamiania takich pojęć jak gospodarstwo domowe i rodzina. W dalszej części omówiono struktury ludności według płci, wieku i miejsca zamieszkania oraz gospodarstw domowych według liczby osób wchodzących w ich skład dla roku 2009 oraz prognozę dla roku 2030. Starano się również ukazać, jak zmiany tych struktur ludności wpływają na łączną wielkość wydatków konsumpcyjnych w okresie trwania generacji oraz gospodarstw domowych, w zależności od ich składu. Rozważania te mają na celu ocenę, czy zmiany demograficznych struktur ludności wpływają na wielkość produktu krajowego brutto.

Changes of the Demographic Structures as a Factor of the Consumer Demand

Summary

In the process of consumption, the one of the most important element is the identification of the subject of this process. In this paper, there are presented some of specific definitions of this problem and also there is carried out the analysis of correctly identification of concepts such as household and family. In the remainder part of this chapter, there are analyzed changes of the population structure by sex, age and place of residence and size of the household. The author tried to show, what kind of effects have the changes of this structures on the range and the quality of consumption demand, and thus on changes of the gross domestic product.